

ประสิทธิผลของการจัดทำบัญชีต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

The Effectiveness of Accounting Practices in Reducing Farmers' Debt Burden under the Royal Development Study Centers Project of the Department of Cooperative Auditing

สุพรรฎ์ เจตนาเสน¹ ปารณีย์ ศรีแก้ว²

Suparat Jetanasen, Paranee Srikaew

บทคัดย่อ (Abstract)

บทความวิจัยนี้ วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทและประสิทธิผลเชิงนโยบายของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 2) เพื่อศึกษาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชน ในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และ 3) เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาในการจัดทำบัญชีของเกษตรกร ในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เกษตรกรที่ได้รับการฝึกอบรมในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ จำนวน 10 ราย โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการตีความเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) กรมตรวจบัญชีสหกรณ์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมการจัดทำบัญชีอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดวินัยทางการเงินและสามารถลดภาระหนี้สินในระดับครัวเรือนได้อย่างเป็นรูปธรรม 2) ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและเครือข่ายนโยบาย ส่งผลให้การขับเคลื่อนโครงการในระดับพื้นที่มีประสิทธิภาพและความยั่งยืน และ 3) แนวทางแก้ไขโดยบูรณาการแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ การเรียนรู้ของชุมชน และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการพัฒนาเครื่องมือบัญชีที่เหมาะสม การสร้างแรงจูงใจควบคู่กับการเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน และการจัดตั้งกลไกสนับสนุนด้านบัญชีในระดับชุมชน เพื่อเสริมสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืนของการจัดทำบัญชีของเกษตรกรในระยะยาว

คำสำคัญ (Keywords) : การจัดทำบัญชีครัวเรือน; กรมตรวจบัญชีสหกรณ์; หนี้สินเกษตรกร

Received: 2026-01-13 Revised: 2026-02-05 Accepted: 2026-02-07

¹ นักศึกษาประจำบัณฑิตวิทยาลัย สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, Student of Graduate School in science of administration, Suan Sunandha Rajabhat University. E-mail: suparatjetanasen@gmail.com

² อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, lecturer of Graduate School in science of administration, Suan Sunandha Rajabhat University. E-mail: suparatjetanasen@gmail.com

Abstract

This research article aimed to: (1) examine the roles and policy effectiveness of the Cooperative Auditing Department in promoting accounting practices among farmers participating in the Royal Initiative Development Study Center Project; (2) investigate cooperation between the public sector and citizens in promoting farm household accounting within the project; and (3) propose solutions to problems related to farmers' accounting practices in the Royal Initiative Development Study Center Project implemented by the Cooperative Auditing Department. The study employed a qualitative research approach. Key informants consisted of 10 farmers participating in training under the Royal Initiative Development Study Center Project of the Cooperative Auditing Department, selected through purposive sampling. Data were collected using in-depth interviews and analyzed through descriptive analysis and content interpretation.

The findings revealed that: (1) the Cooperative Auditing Department played a significant role in enhancing farmers' knowledge, understanding, and continuous accounting practices, contributing to improved financial discipline and tangible reductions in household debt; (2) cooperation among the public sector, citizens, and related agencies reflected the concepts of public participation and policy networks, leading to effective and sustainable policy implementation at the local level; and (3) proposed solutions would involve integrating the concepts of New Public Service, community learning, and the Sufficiency Economy Philosophy through the development of appropriate accounting tools, motivation-enhancing activities combined with peer-to-peer learning, and the establishment of community-level accounting support mechanisms to strengthen continuity and long-term sustainability of farmers' accounting practices.

Keywords: household accounting; Cooperative Auditing Department; farmers' debt

บทนำ (Introduction)

ประเทศไทยมีโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่ยึดโยงกับภาคการเกษตรมาอย่างยาวนาน ภาคการเกษตรไม่เพียงเป็นแหล่งสร้างงานและรายได้หลักของประชากรส่วนใหญ่ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสร้างความมั่นคงทางอาหารของประเทศ อย่างไรก็ตาม ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก เกษตรกรไทยยังคงเผชิญปัญหาเชิงโครงสร้างที่สำคัญ โดยเฉพาะปัญหานี้สินครัวเรือนภาคการเกษตร ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

สถานการณ์หนี้สินครัวเรือนภาคการเกษตรมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา อันเป็นผลมาจากทั้งปัจจัยเศรษฐกิจมหภาคและปัจจัยเฉพาะภาคการเกษตร เช่น ความผันผวนของราคาสินค้าเกษตร ต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ภัยธรรมชาติที่รุนแรงและไม่แน่นอน รวมถึงข้อจำกัดด้านรายได้

ที่ไม่แน่นอน ซึ่งบีบให้เกษตรกรต้องพึ่งพาการกู้ยืมเพื่อดำรงชีวิตและรักษาอาชีพ (พิมพ์รัก พุ่มเจริญ, 2559) นอกจากนี้ เกษตรกรจำนวนมากยังขาดความรู้และทักษะในการบริหารจัดการการเงินครัวเรือนและการจัดทำบัญชีอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ไม่สามารถวิเคราะห์ต้นทุน รายได้ และสถานะทางการเงินที่แท้จริงของตนเองได้นำไปสู่การใช้จ่ายเกินตัว การลงทุนที่ไม่คุ้มค่า และการสะสมหนี้สิน ทั้งจากแหล่งเงินทุนในระบบและนอกระบบ (โสธรศรี จันทรัตน์ และคณะ, 2565) ปัญหาหนี้สินดังกล่าวไม่เพียงกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและครอบครัว แต่ยังส่งผลกระทบต่อเชิงสังคมและเศรษฐกิจในวงกว้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำ การย้ายถิ่นแรงงาน และความเสี่ยงต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศในระยะยาว (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2564)

รัฐบาลไทยจึงได้กำหนดนโยบายและมาตรการแก้ไขปัญหานี้สินเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการเงิน การเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรในการบริหารจัดการการเงินหนึ่งในแนวทางสำคัญคือการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนา โดยมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง ความพอประมาณ และการมีเหตุผล ซึ่งการจัดทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีต้นทุนถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างวินัยทางการเงินให้แก่เกษตรกร (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในฐานะหน่วยงานหลักด้านการส่งเสริมการบัญชีภาคการเกษตร ได้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมุ่งถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดทำบัญชีให้แก่เกษตรกรผ่านการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ การใช้กรณีศึกษาท้องถิ่น และการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริง (กรมตรวจบัญชีสหกรณ์, 2562: 1)

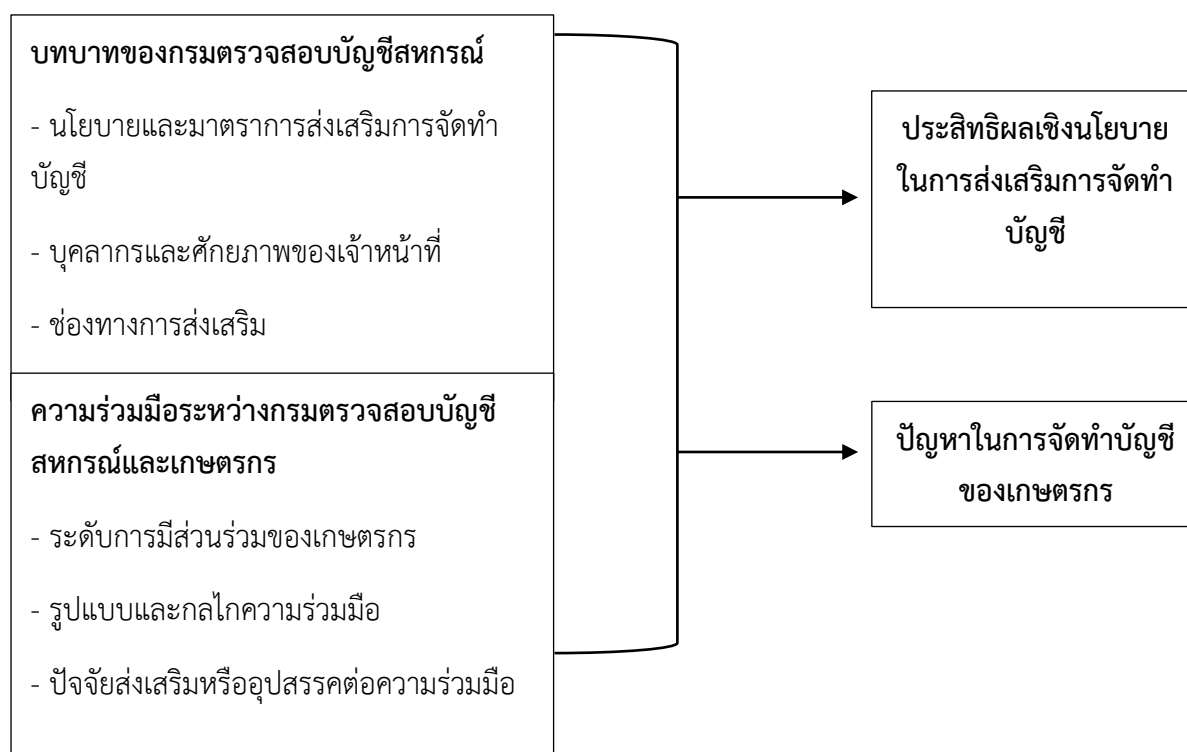
การศึกษาประสิทธิผลของโครงการดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากจะช่วยสะท้อนผลลัพธ์ของการดำเนินนโยบายในการลดภาระหนี้สินของเกษตรกร ระบุจุดแข็งและข้อจำกัดของการดำเนินงาน ตลอดจนสร้างองค์ความรู้และแนวทางที่สามารถขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมีความจำเป็นเพื่อศึกษาบทบาทเชิงนโยบายของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรอย่างเป็นรูปธรรมในบริบทของโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษาบทบาทและประสิทธิผลเชิงนโยบายของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
2. เพื่อศึกษาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชน ในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์
3. เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหในการจัดทำบัญชีของเกษตรกร ในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของประชาชน เครือข่ายนโยบาย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สรุปใจความสำคัญ เพื่อสอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้และกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลของการจัดทำบัญชีต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ 4 ด้าน คือ

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา เน้นศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประกอบด้วย นโยบายและมาตรการส่งเสริมการจัดทำบัญชี ด้านบุคลากรและศักยภาพของเจ้าหน้าที่ และด้านช่องทางการส่งเสริม และประสิทธิผลเชิงนโยบายของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประกอบด้วย ระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกร รูปแบบและกลไกความร่วมมือ และปัจจัยส่งเสริมหรืออุปสรรคต่อความร่วมมือ

1.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เกษตรกรที่ได้รับการฝึกอบรมในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา และผู้วิจัยเลือกดำเนินการโดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 10 คน

1.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

1.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา เดือน มกราคม ถึง เดือน เมษายน พ.ศ. 2568

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยนี้ได้ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างหรือสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ คือ รูปแบบการสัมภาษณ์ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนแต่จะปรับให้เหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผสมผสานระหว่างโครงสร้างคำถามและการกำหนดประเด็นคำถามเกี่ยวกับบทบาทและนโยบายของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ประสิทธิภาพเชิงนโยบายและการดำเนินงาน ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชน และปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากวิธีการศึกษาทั้ง 3 ส่วนแล้ว ผู้วิจัยจึงได้ประมวลข้อมูลเพื่อมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่มีผลต่อแนวทางในการนำนโยบายไปปฏิบัติ รวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดทำบัญชีในการลดภาระหนี้สินของเกษตรกร โดยจะวิเคราะห์จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้จากเกษตรกร ผู้วิจัยจะอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเป็นหลัก โดยเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะนำข้อมูลที่ได้มาหาความสัมพันธ์ เพื่อนำไปสู่การตีความ วิเคราะห์ สรุปผล และตรวจสอบความถูกต้องของผลการศึกษาต่อไป

ผลการวิจัย (Research Results)

จากการศึกษาเรื่อง “ประสิทธิภาพของการจัดทำบัญชีต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์” สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบทบาทและประสิทธิภาพเชิงนโยบายของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จากการศึกษาพบว่า กรมตรวจบัญชีสหกรณ์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เกษตรกรในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมการจัดทำบัญชีที่ถูกต้องและต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การสร้างวินัยทางการเงินและการลดภาระหนี้สินในระดับครัวเรือนอย่างเป็นรูปธรรม การดำเนินงานของกรมฯ เป็นไปตามนโยบายหลักของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยยึดแนวพระราชดำริเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบสำคัญ มุ่งเน้นไม่เพียงการบันทึกรายรับรายจ่าย แต่เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงินให้เกษตรกรรู้จักคิด วิเคราะห์ และวางแผนการใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล โดยผลการศึกษาประสิทธิภาพเชิงนโยบาย พบว่า โครงการส่งเสริมการจัดทำบัญชีเกษตรกรก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ชัดเจนใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านพฤติกรรมทางการเงิน ด้านเศรษฐกิจครัวเรือน และด้านสังคมและการเรียนรู้ร่วมกันในด้านพฤติกรรมทางการเงิน เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่องมีวินัยทางการเงินเพิ่มขึ้น สามารถบันทึกบัญชีและนำข้อมูลไปใช้วิเคราะห์ต้นทุน แยกแยะค่าใช้จ่ายที่จำเป็นและไม่จำเป็น และใช้ประกอบการ

ตัดสินใจด้านการผลิตและการใช้จ่าย ส่งผลให้สามารถลดภาระหนี้สินลงได้อย่างชัดเจน โดยเจ้าหน้าที่และเกษตรกรส่วนใหญ่สะท้อนว่าการทำบัญชีอย่างต่อเนื่องช่วยให้สามารถลดภาระหนี้สินลงได้ภายในระยะเวลาไม่นาน ในด้านเศรษฐกิจครัวเรือน พบว่า เกษตรกรหลายครอบครัวสามารถลดหนี้สิน มีเงินออม และวางแผนการเงินระยะยาวได้ดีขึ้น นอกจากนี้ บัญชีครัวเรือนยังช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่สถาบันการเงิน ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบได้ง่ายขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืน ส่วนด้านสังคมและการเรียนรู้ร่วมกัน พบว่า เกิดกลุ่มการเรียนรู้ในชุมชน เกษตรกรมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ตรวจสอบซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือกันแก้ไขปัญหาทางการเงิน ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น ดังนั้นโดยสรุปบทบาทของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีภายใต้โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สามารถสะท้อนประสิทธิภาพเชิงนโยบายได้อย่างชัดเจน โครงการดังกล่าวไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการจัดการการเงินและลดหนี้สินของเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกร สร้างวินัยทางการเงิน เสริมสร้างความเข้มแข็งของครัวเรือนและชุมชน และเป็นรากฐานสำคัญของการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรไทยอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

จากการศึกษาพบว่า ความร่วมมือระหว่างกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในฐานะหน่วยงานภาครัฐกับเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) และแนวคิดเครือข่ายนโยบาย (Policy Network) โดยเป็นการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องบนฐานของความไว้วางใจ การสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนข้อมูล ส่งผลให้การขับเคลื่อนนโยบายในระดับพื้นที่มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน ในการดำเนินงานของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์สะท้อนแนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยใช้การสื่อสารเชิงแนวราบ เปิดโอกาสให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และตัดสินใจ มากกว่าการสั่งการหรือบังคับ ส่งผลให้เกษตรกรเกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่า และสมัครใจเข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์เชิงความไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกร ซึ่งเกิดจากการลงพื้นที่ให้คำปรึกษาอย่างสม่ำเสมอ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรได้ขยายจากระดับบุคคลสู่ระดับกลุ่มและชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ เกิดการรวมกลุ่มทำบัญชีและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน ส่งผลให้เกิดการเสริมสร้างทุนทางสังคมและเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับท้องถิ่น ขณะเดียวกัน โครงการยังมีการบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐอื่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น ธนากรเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งช่วยเชื่อมโยงทรัพยากรและองค์ความรู้จากหลายภาคส่วนให้เกิดประโยชน์อย่างครบวงจร โดยสรุป ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายใต้โครงการนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะที่อาศัยการมีส่วนร่วมและเครือข่ายนโยบายเป็นกลไกสำคัญ ซึ่งไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน แต่ยังเสริมสร้างความยั่งยืนของนโยบายในระดับพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาในการจัดทำบัญชีของเกษตรกร ในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

จากการศึกษาพบว่า โครงการส่งเสริมการจัดทำบัญชีสามารถช่วยสร้างวินัยทางการเงินและลดภาระหนี้สินของเกษตรกรได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในระดับพื้นที่ยังประสบปัญหาและอุปสรรคหลายด้าน ทั้งด้านความรู้และทักษะ เวลา แรงจูงใจ รวมถึงทรัพยากรและเครื่องมือ ซึ่งจำเป็นต้อง

ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความยั่งยืนในระยะยาว โดยปัญหาสำคัญประการแรก คือ ข้อจำกัดด้านความรู้และทักษะของเกษตรกร โดยเฉพาะความเข้าใจบัญชีพื้นฐาน การอ่านเขียน และทักษะทางคณิตศาสตร์ ส่งผลให้การบันทึกบัญชีไม่ต่อเนื่องหรือไม่ถูกต้อง ประการที่สอง คือ ปัญหาด้านเวลาและแรงจูงใจเนื่องจากภาระงานด้านการเกษตรทำให้เกษตรกรละเลยการบันทึกบัญชี และไม่เห็นผลลัพธ์ในระยะสั้นจนขาดแรงจูงใจ และประการสุดท้าย คือ ปัญหาด้านทรัพยากรและเครื่องมือ ทั้งการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์งบประมาณที่ล่าช้า และความไม่พร้อมด้านเทคโนโลยีในบางพื้นที่ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว งานวิจัยเสนอแนวทางพัฒนาโดยบูรณาการผลการศึกษากับแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Service) แนวคิดการเรียนรู้ของชุมชน และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การพัฒนาแบบฟอร์มและคู่มือบัญชีที่เหมาะสมกับศักยภาพของเกษตรกร การใช้เทคโนโลยีและกิจกรรมสร้างแรงจูงใจควบคู่กับการเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน และการจัดตั้งศูนย์หรือกลไกสนับสนุนด้านบัญชีในระดับชุมชนร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืนของการจัดทำบัญชีของเกษตรกรในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

จากการศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลของการจัดทำบัญชีต่อการลดภาระหนี้สินของเกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์” ผลการวิจัยที่ได้มีประเด็นที่น่าสนใจหลายประการซึ่งสามารถอภิปรายได้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบทบาทและประสิทธิผลเชิงนโยบายของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ผลการศึกษา กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ทำหน้าที่เป็น “ผู้ขับเคลื่อนนโยบาย” และ “พี่เลี้ยงทางการเงิน” สอดคล้องกับงานวิจัยของ สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์ (2566) ที่ชี้ว่า มาตรการทางนโยบายจะมีประสิทธิผลได้ ต้องควบคู่กับการรักษาวินัยทางการเงินของเกษตรกร และการมีระบบสนับสนุนที่เข้าถึงง่าย เช่น “ธนาคารใกล้บ้าน” และ “ชำระดีมีโชค” ซึ่งช่วยกระตุ้นพฤติกรรมทางการเงินนี้ได้จริง นอกจากนี้ งานของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย TDRI (2562) ยังชี้ให้เห็นว่า การแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืนต้องควบคู่กับการเพิ่มรายได้และเสริมสร้างศักยภาพการจัดการทางการเงิน ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ที่เน้นการ “สอนให้คิดและทำได้ด้วยตนเอง” ผ่านการบันทึกรายรับรายจ่ายและการวิเคราะห์ต้นทุนทำให้เกิดผลลัพธ์เชิงพฤติกรรมและผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนในการส่งเสริมการจัดทำบัญชีแก่เกษตรกรในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

ผลการศึกษา เกิดความร่วมมือแนวราบระหว่างหน่วยงานรัฐ เช่น ธ.ก.ส. สำนักงานเกษตรอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กับกลุ่มเกษตรกรในชุมชน มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิด “เครือข่ายนโยบาย” (Policy Network) และ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” (Participatory Governance) ซึ่งสอดคล้องกับงานของ อรทช ลัมสมบัติอนันต์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ (2563) พบว่า การขับเคลื่อนนโยบายที่มีประสิทธิผลต้องอาศัยการมีเป้าหมายร่วม การแบ่งทรัพยากรอย่างสมดุล และการสื่อสารอย่างต่อเนื่องระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับกรณีโครงการบัญชีครัวเรือนที่ภาครัฐและประชาชนร่วมมือกันวางแผนและติดตามผลอย่างใกล้ชิด เช่นเดียวกับ เพียงมกล มานะรัตน์ และอัญญา ณ ระนอง (2564: 316-318) ยืนยันว่า ภาคประชาสังคมและภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการเสริมการทำงานของรัฐให้

มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในโครงการเกษตรอินทรีย์ ซึ่งต้องใช้พลังของหลายภาคส่วนร่วมกัน เช่นเดียวกับโครงการบัญชีครัวเรือนที่ต้องอาศัยการประสานความร่วมมือระหว่างกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ ธ.ก.ส. และหน่วยงานท้องถิ่น ดังนั้น ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนที่พบในโครงการนี้จึง สอดคล้องอย่างเด่นชัดกับทฤษฎีและงานวิจัยก่อนหน้านี้ โดยเป็นตัวอย่างของ “Governance แบบมีส่วนร่วม” ที่เปลี่ยนจากการสั่งการบนลงล่างไปสู่การบริหารแบบแนวราบและใช้ทุนทางสังคมของชุมชนเป็นแกนกลาง

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาในการจัดทำบัญชีของเกษตรกร ในโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

ผลการศึกษา ปัญหาที่สำคัญ 3 ประการ คือ ปัญหาด้านความรู้และทักษะของเกษตรกร ปัญหาด้านเวลาและแรงจูงใจ และปัญหาด้านทรัพยากรและเครื่องมือในการดำเนินงาน มีความสอดคล้องกับข้อค้นพบของ ธัญญพัทธ์ วัฒนจิรพันธุ์ และจงจิต ลืออ่อนรัมย์ (2564: 305-306) ซึ่งพบว่า การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายควบคู่กับการส่งเสริมความรู้ทางการเงินตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถวางแผนการใช้จ่าย บริหารจัดการหนี้สิน และเพิ่มความมั่นคงทางการเงินของครัวเรือนได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยงานวิจัยของผู้วิจัยได้ยืนยันผลดังกล่าวในเชิงคุณภาพ และขยายผลไปสู่การเสนอแนวทางเชิงปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ เช่น การพัฒนาเครื่องมือบัญชีที่สอดคล้องกับศักยภาพของเกษตรกร และการสร้างกลไกสนับสนุนในระดับชุมชน และสอดคล้องกับงานของ กวิน มุสิก (2561) ที่ชี้ว่า เกษตรกรที่จัดทำบัญชีอย่างสม่ำเสมอมีแนวโน้มบริหารหนี้สินได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า และการให้ความรู้ด้านการเงินรวมถึงการสนับสนุนทางเทคนิคเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างวินัยทางการเงิน งานวิจัยนี้ได้ต่อยอดองค์ความรู้ดังกล่าว โดยชี้ให้เห็นว่าการสนับสนุนด้านเทคนิคเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ หากไม่คำนึงถึงข้อจำกัดด้านเวลา แรงจูงใจ และทรัพยากร จึงจำเป็นต้องออกแบบการสนับสนุนในลักษณะ “รับใช้และอำนวยความสะดวก” ตามแนวคิด New Public Service

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย (Research Knowledge)

องค์ความรู้จากการวิจัยนี้ได้เชื่อมโยงการจัดทำบัญชีครัวเรือนเข้ากับการพัฒนานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม การบริหารภาครัฐแนวใหม่ และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบนโยบายและโครงการแก้ไขปัญหานี้สำหรับเกษตรกรในบริบทอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 พัฒนาระบบสนับสนุนที่หลากหลายและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ควรพัฒนาเครื่องมือและแบบฟอร์มบัญชีที่หลากหลายให้เหมาะสมกับศักยภาพของเกษตรกรแต่ละกลุ่ม

1.2 จัดตั้ง "ศูนย์บริการบัญชีชุมชน" ในระดับตำบล เพื่อเป็นศูนย์กลางในการให้บริการและสนับสนุนเกษตรกร

1.3 บูรณาการความร่วมมือกับสถาบันการเงินอย่างเป็นระบบ โดยพัฒนาความร่วมมือกับ ธ.ก.ส. และสถาบันการเงินอื่น ๆ เพิ่มแรงจูงใจในการทำบัญชีครัวเรือน เช่น สร้างแพคเกจสินเชื่อพิเศษสำหรับ

เกษตรกรที่ทำบัญชีอย่างต่อเนื่อง มีอัตราดอกเบี้ยพิเศษ วงเงินกู้สูงขึ้น หรือระยะเวลาผ่อนชำระที่ยืดหยุ่น เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1. ขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมพื้นที่และบริบทที่หลากหลาย โดยการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างภูมิภาค ซึ่งทำการวิจัยในพื้นที่ภาคต่าง ๆ ที่มีบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมแตกต่างกัน เพื่อดูว่าปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการในแต่ละพื้นที่

2.2. อาจใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) คือ รวมการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามขนาดใหญ่ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงสถิติและเชิงความหมาย

เอกสารอ้างอิง (References)

- กวิน มุสิกกา. (2561). **แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย**. หลักสูตรดุริยบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสาธารณะ. วิทยาลัยพานิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กรมตรวจบัญชีสหกรณ์. (2562). **คู่มือการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ**. กรุงเทพฯ. กรมตรวจบัญชีสหกรณ์.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2564). **รายงานภาวะเศรษฐกิจการเงินไทยและหนี้ครัวเรือน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.bot.or.th/content/dam/bot/documents/th/research-and-publications/reports/financial-stability-report/FSR2021.pdf> สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2568.
- ธัญญพัทธ์ วัฒนจิรพันธุ์ และจงจิต ลีอ่อนรัมย์. (2564). **แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรตำบลไร่หลักทอง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี**. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ**. 6(6): 298-312.
- พิมพ์รัก พุ่มเจริญ. (2559). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่ายของเกษตรกรและแนวทางในการส่งเสริมให้เกษตรกรมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่เหมาะสม**. การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพ็ญกมล มานะรัตน์ และอัญญา ณ ระนอง. (2564). **การศึกษาบทบาทภาคประชาสังคมภาคเอกชน และภาครัฐ ในการนำนโยบายเกษตรอินทรีย์ไปปฏิบัติ: กรณีศึกษาการส่งเสริมการปลูกข้าวอินทรีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง**. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ**. 6(10): 310-326.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI). (2562). **โครงการศึกษาภาวะหนี้สินเกษตรกรและแนวทางการแก้ไข**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2019/05/> สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2568.
- สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2566). **ชำระดีมีโชค และธนาคารใกล้บ้าน: วิธีกระตุ้นที่ตรงจุดและตรงใจเพื่อแก้หนี้เกษตรกร**. ธนาคารแห่งประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.bot.or.th/th/> สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2568.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566-2570. (1 พฤศจิกายน 2565). **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง. หน้า 1-143.

- โสมรัมย์ จันทรัตน์, ลัทธพร รัตนวรารักษ์ และชญาณี ชวะโนทัย. (2565). **กัณฑ์กัณฑ์ กัณฑ์การพัฒนาเศรษฐกิจการเงินครัวเรือนฐานราก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.pier.or.th/abridged/2022/15/> สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2568.
- อรกช ลิ้มสมบัติอนันต์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ. (2563). **ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในการขับเคลื่อนนโยบายส่งเสริมตลาดชุมชนเพื่อธุรกิจท้องถิ่น กรณีศึกษา ตลาดน้ำในจังหวัดนนทบุรี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.dpu.ac.th/grad/admin/upload/content/files/year10-3/10-44.pdf> สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2568.